

I. Демографічні зміни і проблеми національних меншин
у Центрально-Східній Європі і на Балканах

I. Zmiany demograficzne i problemy mniejszości narodowych
w Europie Środkowo-Wschodniej i na Bałkanach

Ольга Маруховська-Картунова

Університет економіки та права «КРОК» (м. Київ)

**ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНИЙ ТА ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ ВИТОКІВ НАУК ПРО
МИР І ВРЕГУЛЮВАННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ**

Olha Maruhovska-Kartunova. Philosophical, Religious and Political Dimensions of the Origins of the Sciences on Peace and Resolving Ethnopolitical Conflicts.

The article is devoted to the analysis of the origin of sciences on peace, war, and ethnopolitical conflicts in philosophical, religious and political dimensions. Views and ideas of Ancient Eastern philosophers marked the beginning of future sciences on analysis of the origin of sciences on peace, war, and ethnopolitical conflicts. Subsequently, Ancient Greek and Roman philosophers took up these ideas. Beginning and development of these sciences started in the Middle Ages and in the Renaissance.

The Middle Ages witnessed the birth of a number of projects related to achieving and maintaining permanent peace. These projects were based on religious principles. Some of them are of scientific interest to this day. Thus, the treatise of George of Poděbrady was republished several times in English, German, Czech and other languages and had an influence on the development of ideas on war, armed conflict, and peace. Erasmus of Rotterdam, the brightest representative of the Renaissance, became well-known due to his exposure of the true causes of wars and armed conflicts.

The fundamental work of the prominent Dutch lawyer and political thinker at the turn of the Renaissance and the Modern Era Hugo Grotius made a significant contribution to the study of the issues identified in the article, predominantly from the political and legal viewpoint. A notable contribution to the further development of the sciences on peace, war, and armed ethnopolitical conflicts was made by the eminent English philosopher and lawyer Jeremy Bentham.

An outstanding German philosopher Immanuel Kant made a huge contribution to the formation of a new field of knowledge on peace and ethnopolitical conflicts. From a political perspective, it's worth to mention the contribution of the distinguished Austrian-German thinker and politician Friedrich von Gentz to the development of sciences on peace, war, and armed conflicts.

The science of peace is called "eirenology" (from Greek "eirēnē" – peace). However, this relatively unknown and incomprehensible term due to various reasons has been popular among most foreign researchers, not to mention domestic researchers who are engaged in the study of this problem.

In Western corresponding academic literature in 1960–1970 this term was known as "Peace Studies". Nevertheless, since the mid-1980s issues related to it had been investigated mainly within the framework of a new field of scientific knowledge called "Peace and Conflict Studies". In the West today, it is quite known and influential scientific trend. This is demonstrated by the training at many Universities of bachelors, masters and even PhDs in this field and publishing scientific journal "Peace and Conflict Studies".

However, in the author's view, this field should be divided into 2 separate ones, namely a) science of peace and b) science of conflicts. The author of the article offers to introduce a new concept "mirology" into the corresponding Ukrainian political and conflict literature, which should be interpreted as the science of peace as the eternal and highest all-human value.

Speaking of science aimed at studying conflicts in ethnopolitical sphere of social life. in the West it is known as "Ethnic Conflict Studies". But given that the global ethnopolitical conflicts explosion has occurred at the turn of the millennia, in our opinion, a new branch of scientific knowledge of these conflicts deserves a more correct and adequate name - "Ethnopolitical Conflict Studies".

Key words: sciences about peace, war, and ethnopolitical conflicts, eirenology, ethnopolitical conflicts, peace and conflict studies, ethnopolitical conflict studies.

Актуальність теми даної статті обумовлена багатьма чинниками, навіть простий перелік яких зайняв би надто багато місця. Замість цього вважаємо за доцільне розділити основні з них на чотири великі блоки: 1) загострення міжнародних відносин та посилення

гонки озброєнь; 2) численні регіональні й локальні війни та збройні конфлікти, кількість, інтенсивність і катастрофічність наслідків яких дедалі зростає; 3) зростання етнополітичної турбулентності на регіональному, державному, континентальному та глобальному рівнях; 4) невизначеність статусу, недосконалість та незавершеність процесу формування наук про мир, війну та збройні конфлікти, абсолютну більшість яких становлять етнополітичні конфлікти або конфлікти з превалюючою етнополітичною складовою.

Як засвідчує історія, зародження, становлення та інституціоналізація більшості наук – це тривалий, складний і досить суперечливий процес, який може тривати десятки чи навіть сотні років. Адже йдеться про необхідність розробки конкретного специфічного понятійно-категоріального апарату; винайдення і вдосконалення спеціального дослідницького інструментарію, зокрема ефективних методів, підходів і принципів; визначення й уточнення об'єкту і особливо предметного поля нової науки чи нової галузі наукового знання, отримання визнання у науковому співтоваристві та суспільстві тощо. Ось чому так важко встановити «день чи рік народження» тієї чи іншої науки або галузі наукового знання чи з'ясувати її «батьків-засновників» та визначити їх конкретний внесок у цю справу.

Значною мірою все це стосується і таких життєво важливих наук, як науки про мир, війну та етнополітичні конфлікти, актуальність та теоретичне і практичне значення яких дедалі зростає. І хоча ступінь наукової розробки цієї проблематики є досить високим, тим не менш, деякі її аспекти, зокрема ті, що винесені у назву даної статті, залишаються недостатньо дослідженими або потребують нових підходів і переосмислення.

Виходячи з цього, метою даної статті є аналіз витоків наук про мир, війну та етнополітичні конфлікти, зокрема у їх філософсько-релігійному та політологічному вимірах. Відповідно, її завдання наступні: а) уточнити час і обставини зародження і становлення зазначених наук; б) з'ясувати внесок різних мислителів в цей процес; с) конкретизувати сутність їх відповідних релігійно-філософських та політико-правових ідей і концепцій та ін.

Приступаючи до викладу основного матеріалу, нагадаємо, що першими «цеглинками» у підмурок майбутніх наук про мир, війну та етнополітичні конфлікти стали відповідні міркування та ідеї мислителів Стародавнього Сходу. Дещо пізніше ці міркування та ідеї підхопили і почали вдосконалювати мислителі Стародавньої Греції та Риму. З цього приводу голландський мислитель Гуго Гроцій зазначав: «Цицерон справедливо звеличував цю науку, що стосується союзів, договорів, угод народів і государів з іноземними народами і що охоплює усе право війни і миру в цілому. І Еврипід віддає перевагу цій науці над пізнанням речей божеських і людських...» [1, с. 44]. Водночас Г. Гроцій досить критично ставився до теоретичної спадщини давньогрецьких мислителів. Зокрема, він стверджував, що до нього «ніхто ще не потрактував цього предмета в усьому його обсязі». Тим більше, що «від стародавніх філософів нічого не збереглося в цьому роді; ні від греків, з яких один тільки Аристотель склав книгу під назвою «Про право війни», ні від учителів раннього християнства... не збереглося нічого, окрім їх назви». Щодо мислителів пізніших часів, то «усі вони по цьому такому змістовному предмету сказали дуже мало» [1, с. 53-54].

Стисло говорячи, відповідні ідеї стародавніх мислителів та й мислителів пізніших часів, при всій їх (ідей) важливості, стали лише підмурком наук про мир, війну та збройні конфлікти. Тому можна припускати, що процес зародження та становлення цих наук (саме як наук!) розпочався десь в епоху Середньовіччя та Відродження.

Епоха Середньовіччя стала свідком появи низки проектів досягнення і збереження вічного миру, які базувалися на релігійних засадах. Це була реакція на народження в Європі нових національних держав та перманентні жорстокі війни між ними. І хоча

частина цих проектів носила утопічний характер, вони, тим не менш, справили помітний вплив на розвиток науки про війну і мир, а подекуди і на зародження етнополітичної конфліктології.

Першим проектом, побудованим переважно на релігійних принципах, можна вважати працю французького правознавця П'єра Дюбуа (1255-1321) «Про припинення війн і суперечок у королівстві Франції» (1300). В ній чи не вперше пролунав палкий, але досить обґрунтований заклик до правителів тогочасних дрібних європейських держав покласти край численним і нескінченним міжособистим війнам. Подальший розвиток цих ідей відбувся вже в його праці «Про повернення Святої Землі», що побачила світ у 1305 р. [2]. У ній вже йшлося, по-перше, про встановлення миру між християнськими правителями виключно на релігійних засадах; по-друге, про ідею об'єднання тогочасних ворогуючих європейських держав у єдиний потужний і міцний союз під назвою «Християнська Республіка»; по-третє, про створення постійно діючого третейського суду, у функції якого входило б розв'язання конфліктів між членами цього союзу; а, по-четверте, про переорієнтацію войовничих і загарбницьких інстинктів їх правителів з міжособистої боротьби на організацію військових експедицій на Святу Землю, тобто «хрестові походи».

Другий проект під назвою «Трактат про встановлення миру у світі християнському» був підготовлений у 1461 р. королем Богемії Їржі Подебрадом (1420-1471). В ньому йшлося про заснування союзу, до якого мали б увійти як рівноправні й суверенні члени всі тогочасні європейські християнські держави. Сам трактат складався з 23 статей, які були просякнуті ідеєю досягнення і збереження миру саме на релігійних засадах.. Про це найбільш яскраво свідчила його 9 стаття «Cultus pacis», що означає повагу миру, турботу про мир та прагнення до миру. Окрім того, одним з основних завдань проекту мало б стати досягнення справедливості та врегулювання конфліктів між його членами та їх народами «виключно мирними засобами». Не важко помітити, що проект досягнення миру Їржі Подебрада мав чимало спільного із вище розглянутим проектом П'єра Дюбуа. Варто також зазначити, що текст самого трактату перевидався кілька разів англійською, німецькою, чеською та іншими мовами. Окрім того, цей проект привернув увагу і деяких західних [3], російських [4, 5], українських [6] та інших дослідників. Все це є свідченням того, що ідеї Їржі Подебрада не лише справили вплив на розвиток ідей про війну, збройні конфлікти та мир, а й досі не втратили своєї актуальності та певного наукового інтересу.

Найбільш яскравий представник епохи Відродження, Еразм Роттердамський (1464-1536), відомий завдяки своїм мужнім викриттям справжніх причин виникнення війн і збройних конфліктів, засудженням та гнівним тавруванням їх нещастя і злочинів, а з іншого боку - палкими закликами до миру, філософськими міркуваннями про його цінності та переваги, конкретними порадами щодо запобігання війн, цивілізованого їх завершення, а головне – рекомендаціями щодо досягнення і збереження миру. Ці ідеї та поради він виклав у своїх працях «Війна мила тим, хто її не зазнав» (1500) та «Скарга Миру, звідусіль вигнаного і усюди поверженого» (1517).

Серед багатьох його тверджень щодо причин війн і збройних конфліктів на особливу увагу заслуговує таке: «Коли для війни немає зовсім жодних причин, ... інколи вигадують приводи для незгод, плутаючи назви країн і провінцій для того, щоб розпалювати взаємну ненависть. Панство підтримує і роздмухує помилки безрозсудних людей і зловживає ними для своєї приватної вигоди і користі. Навіть деякі священики беруть участь в подібному обмані. Англійці дивляться на французів як на ворогів лише за те, що вони французи. Англійці ненавидять шотландців лише за те, що вони шотландці. Німці ворогують з французами, іспанці – і з тими і з іншими. Яка

протиприродність в усьому цьому!» [7]. Ці думки настільки красномовні, що не потребують жодних коментарів.

Проте основні зусилля Е. Роттердамського були спрямовані на висвітлення філософської самоцінності й переваг миру та пошуки шляхів і методів його збереження. Зокрема, він зазначав, що «мир, прославлений людьми і богами... – джерело, батько, годувальник, примножувач і захисник всього самого кращого, що коли-небудь існувало в небі і на землі», без миру «ніколи і ніде не буває нічого процвітаючого, нічого надійного, нічого чистого і святого...» [7]. Заслуговує на згадку і його крилатий, повний глибокого філософського змісту, вислів про те, що: «Немає такого поганого миру, який був би гірший за найвдалішу війну!». Все більшого значення набуває і його заклик: «Нехай усі люди об'єднуються проти війни. Нехай усі люди піднімуть проти неї свої голоси. Нехай усі люди проповідують, прославляють і звеличують мир публічно і приватно» [7].

На жаль, ані правлячі класи, ані народи так і не спромоглися прислухатися й діяти відповідно до застережень та порад Е. Роттердамського, зокрема до його заключного заклику: «Потрібно ж колись прийти до розуму після того, як перенесено стільки тягарів і бід війни... Нехай забуття і пробачення зла... стане угодне християнам, і нехай вони після цього із загальної згоди спрямують усі свої зусилля на турботу про мир» [7].

Е. Роттердамський виявився одним з найбільш нищівних критиків війни і водночас найпалкішим прихильником миру. Його філософські ідеї і поради щодо запобігання війн та збереження миру, сформульовані рівно п'ятсот років тому в праці «Скарга миру», не лише не втратили своєї актуальності, а й, на жаль, набувають все більшої значимості. Все це дає підстави для висновку про те, що Е. Роттердамський розробив ідеї, які без перебільшення, сприяли зародженню і становленню науки про мир.

Помітний внесок у розвиток досліджуваних ідей вніс французький мислитель Емерік Крюсе (1590-1648) своїм трактатом «Новий Кіней, або Міркування про стан, що надає можливості й засоби для встановлення загального миру та свободи торгівлі у всьому світі...», опублікованому 1623 р. у Парижі. Привертає увагу те, що Е. Крюсе, слідом за Е. Роттердамським, але вже з філософсько-релігійних позицій, стверджував, що однією з причин війн можуть бути «...недружелюбність і ...антипатія, яка існує між різними народами як результат їх давніх розбратів або відмінності їх релігій» [8, с. 82]. При цьому він ставив таке риторичне запитання і сам на нього відповідав: «Чому я, будучи французом, повинен бажати зла англійцеві, іспанцеві або індійцеві? Я не бажаю цього, коли я думаю про те, що вони такі ж люди, як і я, що я схильний, як і вони, помилкам і гріху, що усі народи пов'язані єдиними природними узами, і, отже, вони непорушні» [8, с. 83]. Таким чином, є підстави зараховувати Е. Крюсе, разом з Е. Роттердамським, до засновників саме етнополітичної конфліктології, а його ідеї вважати помітним внеском у зародження цієї галузі наукового знання. Але тут варто додати, що війни та криваві етнополітичні конфлікти виникають не тільки і не стільки в наслідок існуючих, скільки в наслідок штучно роздмуханих «антипатій» між різними народами.

Один із основних методів запобігання війни і досягнення миру Е. Крюсе визначив так: «...Загальний мир запобіжить цьому злу, якщо ми зможемо його добитися, заборонивши публічні ворожі дії...» [8, с. 99]. А домогтися цієї заборони, на його погляд, можна лише за наявності відповідної політичної волі у правлячих класів. «Я вірю, – слушно зауважував він, – що немає нічого більш легкого, ніж досягнення загального миру, якщо християнські государі захочуть його здійснити» [8, с. 63]. Вартує згадки і схожий на своєрідний заповіт заключний висновок Е. Крюсе: «...Ми прагнемо до миру, але ми шукаємо не тимчасового миру, миру не на три дні; ми шукаємо миру, який був би бажаним, здійснювався б на рівноправних підставах і був би постійним; миру, який дає

кожному те, що йому належить, – привілеї громадянам, гостинність іноземцям і всім, незалежно від їх національної приналежності, свободу подорожей і торгівлі» (курсив наш – О.М.-К.) [8, с. 111].

Вагомим внеском у дослідження означених у статті проблем із переважно політико-правових позицій стала фундаментальна праця видатного голландського юриста та політичного мислителя рубежу епохи Відродження та Нового часу Гуго Гроція (1583-1645) «Про право війни і миру», яка перше була видрукувана 1625 р. Варто погодитися з твердженням видавців її російськомовного варіанту про те, що: «Геніальне творіння знаменитого голландця зберегло своє значення до теперішнього часу. Книга набагато пережила свого автора і увійшла до скарбниці світової юридичної літератури» [9, с. 4].

Головною заслугою Г. Гроція, зокрема в контексті етнополітичної конфліктології, можна вважати: 1) аналіз проблем війни і миру не лише з релігійно-філософської, а й з політико-правової точок зору; 2) досить чіткий поділ війн на справедливі та несправедливі; 3) у цілому вдалі пошуки шляхів, методів і засобів їх запобігання та досягнення і збереження миру; 4) розробка відповідних конкретних практичних рекомендацій та ін.

Схоже, що Г. Гроцій одним з перших вийшов за рамки поширених на той час оцінок війни, як епіфеномена, тобто однозначно негативного явища та беззастережного його засудження як такого. Він, зокрема, висунув і обґрунтував концепцію, яка трактувала війну вже не як епіфеномен, а як досить складний, амбівалентний феномен. Більше того, він, по суті справи, розробив нову підгалузь права, яку назвав «право війни і миру» і довів, що війна не суперечить цьому праву. Подібне трактування війни можна вважати вагомим внеском також і у зародження етнополітичної конфліктології, адже етнополітичний конфлікт так само тривалий час вважався епіфеноменом, тобто однозначно негативним явищем. На підвищену увагу заслуговує також твердження Г. Гроція про те, що: а) будь яка суперечка може стати, або бути використана як привід для війни та б) війни можуть мати як деструктивний, так і конструктивний потенціал.

Ще одним свідченням значущості його теоретичної спадщини є й те, що він, об'єктивно проаналізувавши безліч не лише наукових, а й релігійних документів, зокрема Біблію, і сформулював 11 (одинадцять!) «переконливих доказів» на користь можливості чи припустимості ведення війни та 7 (сім!) доказів на користь заборони, не потрібності, не припустимості ведення війн [1, с. 92-103]. Та однією з найважливіших заслуг Г. Гроція, можна вважати те, що він одним з перших дослідників цієї проблематики аргументовано довів необхідність поділу війн на справедливі та несправедливі, розробивши при цьому чіткі критерії їх розмежування [1, с. 83]. Як конкретні шляхи і засоби уникнення збройних конфліктів та війн він рекомендував: 1) організацію мирних конференцій; 2) проведення мирних переговорів; 3) звернення до третейського суду та ін.

Наведені і не наведені тут думки Г. Гроція щодо сутності й переваг миру, його міркування і рекомендації щодо шляхів, методів та засобів досягнення й збереження миру дають підстави для зарахування цього видатного вченого до когорти засновників і популяризаторів науки про мир.

Помітний внесок у подальший розвиток наук про мир, війну та збройні етнополітичні конфлікти зробив відомий англійський філософ і правознавець Ієремія Бентам (1748-1832), зокрема своїм трактатом «План загального і вічного миру» (1853). У контексті даної проблематики звернемо увагу на те, що І. Бентам гостро засуджував національну, етнічну та релігійну упередженість, зверхність і нетерпимість, та закликав до їх подолання. Зокрема, у своєму трактаті він наголошував: «О мої співвітчизники, зніміть з ваших очей пелену забобонів, очистіть серця від чорних плям надмірної

підозрілості, неправдивих амбіцій, своєкорисливості та зарозумілості! Напевно, це боляче, але ж і нагорода буде воістину славною. Трудність велика, але ж і пошана буде відповідна їй. Але якщо й після цього виникнуть війни? Нехай так, але проміжний виграш все одно буде чималим» [10, с. 189].

У своїй праці він позиціонував себе палким і амбітним поборником «вічного миру». Підтвердження тому – слова, якими починається його «План загального і вічного миру»: «Мета цього нарису – запропонувати усім, хто живе план всезагального і вічного миру. Охопити впливом своїх ідей усю земну кулю – ось до чого прагне автор; знаряддя його здійснення, причому єдине, до якого він вдається, – преса, а усе людство – терен для його задуму» [10, с. 173]. Важливим є і те, що І. Бентам один з перших зрозумів і чітко висвітлив вплив тогочасних ЗМІ, зокрема газет, на перебіг конфліктів та формування ставлення населення до війн, як водночас і роль ЗМІ у боротьбі за мир та мирне розв'язання конфліктів. Варто навести його твердження: «Незважаючи на те що думка газет далеко не повністю відбиває думку народу, настанова, яку вони дають з цих питань, виявляється єдиною, яку народ сприймає» [10, с. 196]. Отже, І. Бентам був одним з перших, хто використав інформаційно-комунікативний підхід для аналізу проблем миру, війни та етнополітичних конфліктів.

Величезний внесок у становлення науки про мир та зародження нової галузі знань про етнополітичні конфлікти вніс видатний німецький філософ Іммануїл Кант (1724-1804). У своєму всесвітньо відомому трактаті «До вічного миру» (1795) він продемонстрував своє неоднозначне ставлення до місця і ролі війн та збройних конфліктів в історії людської цивілізації, зокрема, І. Кант, слідом за Г. Гроцієм, вважав антагонізми та конфлікти не перешкодою чи загрозою для суспільства і держави, а передумовою й джерелом їх розвитку. Останнє відіграло суттєву роль у зародженні загальної конфліктології, а пізніше і етнополітичної конфліктології. З іншого боку, І. Кант гостро засуджував несправедливі або «винищувальні» війни, слушно стверджуючи, що така війна «привела б до вічного миру лише на велетенському кладовищі людства» [11, с. 92]. Та головне – він чітко сформулював філософські та політичні принципи, прийняття й дотримання яких могло б сприяти встановленню та збереженню «вічного миру», причому як в середині держави, так і між державами. Ці принципи він виклав у шести статтях, відомих як т.зв. «прелімінарії», тобто передумови запобігання ескалації конфліктів та виникнення війн, а також у кількох т.зв. «прикінцевих статтях». Всі ці статті вже більше двох століть перебувають у центрі уваги багатьох дослідників даної проблематики. Аналізові та тлумаченню їх основних положень присвячено багато спеціальних публікацій у всьому світі, як у зарубіжній [12, 13, 14, 15], російській [16, 17], так і в українській [18, 19] науковій літературі. Виходячи з цього, вважаємо не обов'язковим наводити тут їх зміст та вдаватися до коментарів.

Розглянемо краще кілька тих положень, які мають безпосереднє відношення до проблематики даної статті і становлять значний науковий інтерес. По-перше, на особливу увагу в контексті етнополітичної конфліктології заслуговують думки І. Канта щодо впливу поліетнічності населення більшості країн і людства у цілому на проблеми війни і миру. Маючи на увазі етнічні відмінності різних народів, зокрема мовні та релігійні, він абсолютно коректно стверджував: «Ця відмінність хоча і тягне за собою схильність до взаємної ненависті й привід для війни, проте із зростанням культури та при поступовому наближенні людей до більшої згоди в принципах веде до взаєморозуміння й миру, який здійснюється і забезпечується не послабленням усіх сил, як це має місце при деспотизмі (на кладовищі свободи), але їх рівновагою, їх найактивнішим змаганням» [11, с. 113-114]. Отже, І. Кант чи не вперше серед мислителів чітко сформулював кілька надзвичайно актуальних, важливих і цінних положень про те, що: а) за певних умов етнічні відмінності можуть бути конфліктогенним фактором; б) але ці відмінності аж

ніж не є причиною ескалації етнополітичних конфліктів чи виникнення війн; в) послаблення «схильності до взаємної ненависті» між різними етнонаціональними спільнотами слід шукати на шляхах піднесення культури міжетнічного спілкування; г) усунення «приводу для війни» між державами та встановлення миру між ними можна і слід домагатися за допомогою досягнення «більшої згоди в принципах» та забезпечення «рівноваги» на міжнародній арені.

По-друге, особливо великі надії щодо досягнення вічного миру він пов'язував із розробкою і дотриманням відповідних норм національного та міжнародного права. Про це свідчить його наголос на тому, що «усій політиці слід преклонити коліна перед правом», що може забезпечити «єдиний правовий стан держав, сумісний з їх свободою» та сприяти «усуненню війни» [11, с. 127, 132].

По-третє, показовим є те, що виконання цього життєво важливого завдання І. Кант покладав у першу чергу на самі народи, а також на юристів і особливо на філософів. Зокрема, він стверджував, що «держави, що озброїлися для війни, повинні взяти до уваги максими філософів про умови можливості загального миру». І сподівався, що «держава дозволить філософам вільно і публічно висловлюватися про загальні максими ведення війни і встановлення миру...» (Курсив І. Канта – О. М.-К.) [11, с. 114-115]. Отже, тут І. Кант мав на увазі свободу слова та обов'язок можновладців враховувати чи бодай прислухатися до міркувань і рекомендацій філософів.

По-четверте, доречним буде навести цілком слушну думку японського вченого Хироо Накамури про те, що І. Кант – це «...перший і єдиний мислитель, який зміг підвести питання про філософське обґрунтування вічного миру до логічного завершення. Саме Кант дав дискусіям архімедівську точку опори, яка показала можливість вічного миру філософам, які могли б консультиувати моральних політиків» [15, с. 10].

Теоретична спадщина І. Канта стала вагомим внеском у розвиток науки про мир і війну та у зародження етнополітичної конфліктології, а також справила і досі справляє помітний вплив на всі наступні покоління дослідників цієї проблематики.

Варто згадати, особливо з політологічної точки зору, про внесок у розвиток наук про мир, війну та збройні конфлікти і відомого австрійсько-німецького мислителя та політичного діяча Фрідріха фон Генца (1764-1832), який у своїй праці «Про вічний мир» (1800 р.), заявив про те, що війна має бути «навіки вигнана із суспільства», а мир – це «найвище політичне благо у світі» [20, с. 318]. Чи не найбільшою заслугою Ф. Генца можна вважати запропоновані ним три засоби запобігання війн і збройних конфліктів та чотири шляхи досягнення миру [20, с. 319-322, 326-327, 336]. Однак, враховуючи той факт, що ці засоби і шляхи ґрунтовно висвітлені у відповідній науковій літературі, а також з огляду на обмежений обсягу даної статті, вважаємо не обов'язковим їх детальний розгляд.

У контексті сучасної політології варто наголосити, що Ф. Генц одним з перших звернув увагу на роль державної політики, яку він вважав наукою, у запобіганні збройних конфліктів і війн та у досягненні й збереженні вічного миру. Її «велике завдання, – наголошував він, – постійно спрямовувати і впорядковувати стосунки між державами так, щоб вони по можливості наближалися до стану законного облаштування громадянського суспільства; вона повинна усувати приводи для війни, поки ще залишається хоч один засіб для мирного врегулювання конфлікту; а якщо війна неминуча, то з самих наслідків війни вивести кращий порядок речей і більше гарантований, наскільки це можливо, мирний стан» [20, с. 336]. Мабуть вперше серед тогочасних мислителів Ф. Генц чітко сформулював і політичну ідею про необхідність формування громадянського суспільства, встановлення якого, на його переконання, мало б покласти край не лише збройним конфліктам у середині самих держав, а й війнам між

ними. Зокрема, він стверджував: «...той же шлях, який веде до вдосконалення зв'язку в громадянському суспільстві і, отже, до миру усередині держав, веде до миру і в суспільних стосунках між націями» [20, с. 344].

Але особливу увагу привертає та висока оцінка й ті великі сподівання, які Ф. Генц пов'язував з майбутньою наукою про мир, війни та збройні, зокрема етнополітичні конфлікти. *«Якби існувала наука, – підкреслював він, – яка навчала б засобам встановлення вічного миру, вона була б найвищою з усіх відомих людству наук.* Оскільки ж такої науки не існує, слід з повагою відноситися до тієї, яка у своєму досконалому вираженні закладає основу найбільш тривалого миру» (курсив наш – О.М.-К.) [20, с. 336]. Тому теоретичну спадщину Ф. Генца можна вважати помітним внеском у становлення наук про політику, мир і війну та у зародження етнополітичної конфліктології.

Таким чином, можна зробити наступні висновки: мислителі епох Відродження і Нового часу, спираючись на погляди та ідеї представників Стародавнього Світу та Середньовіччя, зробили вагомий внесок у становлення наук про мир і війну, а також у зародження науки про конфлікти, зокрема етнополітичні. Разом з тим, слід зауважити, що в ті далекі часи, а подекуди і сьогодні, наука про мир називалася «іренологія» (від грецького «eirēnē» – мир, англ. – «eirenology»). Однак ця маловідома і незрозуміла назва в силу різних причин так і не прижилася в лексиконі більшості зарубіжних дослідників, не говорячи вже про вітчизняних науковців, які займаються дослідженням даної проблематики. У західній відповідній науковій літературі в 1960-1970-х рр. вона була відомою під назвою «Peace Studies», що можна перекласти як «Студії/Дослідження миру». Проте з середини 1980-х рр. пов'язані з нею проблеми починають досліджуватися вже переважно в рамках нової галузі наукового знання, яка отримала назву «Peace and Conflict Studies», тобто «Студії/ Дослідження миру і конфлікту». На Заході сьогодні це вже досить відомий і впливовий науковий напрям. Підтвердження тому – підготовка у багатьох університетах бакалаврів, магістрів і навіть докторів наук (PhD.) з цієї подвійної спеціальності, випуск наукового журналу «Peace and Conflict Studies» та ін. Однак, на наш погляд, такий підхід є недостатньо коректним, а головне – малоефективним. Здається, більш корисним було б все таки розділити цей напрям на два окремі, а саме: а) науку про мир та б) науку про конфлікти. При цьому, першу, тобто науку про мир, назвати «мирологія». Звичайно, її можна було б назвати і «мирознавство» (Peace Knowledge), але знання, як відомо, це ще не наука. Можна також було б, наслідуючи практику західних вчених, дати їй назву «дослідження миру» (Peace Studies), але це теж ще не наука, а лише процес набуття знань про мир. До того ж, в обох випадках йдеться про теоретичні аспекти миру, а не про одночасне набуття знань про мир і втілення цих знань у практичну діяльність щодо його досягнення і збереження.

Заради наукової об'єктивності зазначимо, що нещодавно російська дослідниця І.А. Умнова запропонувала назвати науку про мир «мирологією». Ця назва, зазначала вона, «пропонується для позначення особливої науки, що комплексно вивчає питання миру як антиподу війни і збройних конфліктів. Термін «мирологія» адекватніший для такого предмета дослідження, при його озвучуванні він миттєво асоціюється з наукою про мир на відміну від іренології, значення якої відоме тільки вузьким фахівцям, а сам предмет дослідження дуже широкий і важко ідентифікується» [21, с. 83]. На жаль, свою працю І.А. Умнова зосередила на дослідженні права миру, а не проблем розвитку мирології як науки... Як би там не було, але автор даної статті пропонує ввести у відповідну українську політологічну та конфліктологічну літературу нові для неї термін та поняття, зокрема «мирологія», які слід розуміти і тлумачити як науку про мир як одвічну і найвищу вселюдську цінність.

Теж саме стосується і науки, покликаної вивчати конфлікти в етнополітичній сфері суспільного життя. Процес її народження, як вже зазначалося, розпочався ще в епоху Відродження і відбувався паралельно з розвитком наук про мир і війну. Адже вже тоді зазначені науки охоплювали проблеми миру і війни не лише між державами, а й між народами чи етносами, у томі числі й між етносами однієї і тієї держави, зокрема між пануючими/домінуючими та підлеглими/субординованими. А це вже етнополітичні конфлікти або навіть етнічні громадянські війни. На Заході ця наука сьогодні більше відома під назвою «етнічна конфліктологія» (Ethnic Conflict Studies). Однак враховуючи, що на рубежі тисячоліть відбувся глобальний вибух саме етнополітичних конфліктів, на наш погляд, нова галузь наукового знання про ці конфлікти вповні заслуговує на більш коректну і адекватну назву – «етнополітична конфліктологія» (Ethnopolitical Conflict Studies). Цю назву автор даної статті увів у науковий обіг ще майже 20 років тому [22, с. 188-193] і користується нею досі. Адже в поліетнічному суспільстві більшість конфліктів є етнополітичними або можуть бути легко трансформовані в такі, якщо не за змістом, то за формою.

Сьогодні автор даної статті характеризує етнополітичну конфліктологію як нову галузь наукового знання, яка є: 1) трансдисциплінарною, оскільки синергетично поєднує методологічні, теоретичні та практичні напрацювання таких наук, як: конфліктологія, політологія, етнологія, етнополітологія та ціла низка інших т.зв. «етнічних наук»; 2) поліпарадигмальною, оскільки базується на багатьох існуючих сьогодні етнічних та етнополітичних парадигмах; 3) транснаціональною та мультикультурною – оскільки вбирає в себе і критично-креативно використовує відповідні напрацювання наукових шкіл різних країн і народів; 4) багаторівневою, адже досліджує конфлікти між представниками різних етнонаціональних спільнот на індивідуальному, груповому, регіональному, державному, міжнародному та глобальному рівнях; 5) холістичною – з урахуванням того, що охоплює усю сферу етнополітичних відносин, зокрема конфлікти між етнополітичними спільнотами та державою, між домінуючою/пануючою етнонацією та субординованими/підлеглими етнонаціональними меншинами, між самими етнонаціональними меншинами та ін.

1. *Гроций Г.* О праве войны и мира / Гуго Гроций. – М. : Ладомир, 1994. – 868 с.
2. *Dubois P.* The Recovery of the Holy Land / Pierre Dubois, fl. 1300 ; translated with an introduction and notes by Walther Immanuel Brandt, 1893. – New York : Columbia University Press, 1956. – 251 p.
3. *Heymann F. G.* George of Bohemia. King of Heretics / F. G. Heymann – Princeton : Princeton University Press, 2015. – 692 p.
4. *Ульянова Н.* 500-летие Трактата Иржи Подебрада об организации мира и безопасности / Н. Н. Ульянова // Советское государство и право. – 1965. – № 1. – С. 108-112.
5. *Орлов А.* Идея естественного права в «Трактате об установлении мира в мире христианском» (1464-й год) / А. А. Орлов // Вестник МГГУ им. М. А. Шолохова. Серия «История и политология». – 2010. – № 1. – С. 34-44.
6. *Корецкий В.* Проект Юрия Подебрада об организации мира и безопасности / В. М. Корецкий // Известия АН СССР. Отделение экономики и права. – 1946. – № 5. – С. 5-12.
7. *Роттердамский Э.* Жалоба мира (1517) [Электронный ресурс] / Эразм Роттердамский – М., 1991. – Режим доступа : <http://www.lib.ru/FILOSOF/ERAZM/mir.txt>.
8. *Крюсе Э.* Новый Киней, или рассуждение о состоянии, предоставляющем возможности и средства для установления всеобщего мира и свободы торговли во всем мире... (1623) / Эмерик Крюсе // Трактаты о вечном мире / Сост. И. С. Андреева, А. В. Гулыга. – СПб. : Алетей, 2003. – С. 60-114.
9. *Крылов С.* От научного редактора / С. Б. Крылов // Гроций Г. О праве войны и мира / Гуго Гроций. – М. : Ладомир, 1994. – С. 3-5.

10. *Бентам И.* План всеобщего и вечного мира (1786-1789) / Иеремия Бентам // Трактаты о вечном мире / Сост. И.С. Андреева, А.В. Гулыга. – СПб. : Алетейя, 2003. – С. 173-204.
11. *Кант И.* К вечному миру (1795) / Иммануил Кант // Избранное : В 3 т. – Калининград : Калинингр. кн. изд-во, 1998. – Т. 2. – С. 87-134.
12. *Lynch C.* Kant, the Republican Peace, and Moral Guidance in International Law / Cecelia Lynch // Ethics and International Affairs. – 1994. – Vol. 8. – № 1. – P. 39-58.
13. *Mertens T.* The War and International Order in Kant's Legal Thought / Thomas Mertens // Ratio Juris. – 1995. – Vol. 8. – № 3. – P. 296-314.
14. *Orend B.* War and International Justice : A Kantian Perspective / Brian Orend – Waterloo : Wilfrid Laurier University Press, 2000. – 312 p.
15. *Накамура Х.* Путь Канта к вечному миру в XXI веке / Хироо Накамура // Кантовский сборник. – 2013. – Вып. 4. – С. 7-14.
16. *Гулыга А.* «К вечному миру» И. Канта / А. В. Гулыга. – М. : Моск. раб., 1989. – 80 с.
17. *Орехов А.* «Вечный мир» или «вечная война»? (И. Кант versus К. Клаузевиц) / А.М. Орехов // Пространство и Время. – 2014. – Вып. № 3 (17). – С. 62-66.
18. *Осипова Н.* Соціально-правовий аспект європейського підходу до миру і злагоди між народами (До 290-річчя від дня народження І. Канта) / Н. П. Осипова // Вісник Нац. Університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». – 2014. – № 3 (22). – С. 82-90.
19. *Остапенко О.* Кант : війна і мир. Важкий шлях до вічного миру / О. І. Остапенко, В.І. Ряшко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2015. – № 813. – С. 209-214.
20. *Генц Ф.* О вечном мире (1800) / Фридрих Генц // Трактаты о вечном мире / Сост. И.С. Андреева, А. В. Гулыга. – СПб. : Алетейя, 2003. – С. 316-350.
21. *Умнова И.* Право мира : Философское и юридическое измерения : монография / И.А. Умнова – М. : ИНИОН, 2011. – 180 с.
22. *Маруховська О.* Етнополітична конфліктологія : зародження, визначення та основні закономірності нової дисципліни / О. О. Маруховська // Генеза : Філософія. Історія. Політологія. – 1998. – № 1-2. – С. 188-193.